

Werkgroepen

Bijen (Apidae)

Het manuscript van 'De Nederlandse bijen' is begin januari ingeleverd bij de uitgever van de Nederlandse Fauna. Deze heeft een eindredacteur (André van Loon, geassisteerd door Guido Keijl) bereid gevonden om het te redigeren. De eindredactie is in volle gang en diverse auteurs hebben inmiddels hun bewerkte stukken teruggezien ter laatste controle. In augustus begint de opmaak. We hopen nog altijd dat het boek in 2012, het Jaar van de bij, kan verschijnen. Beoogde presentatiedatum: 30 november.

Menno Reemer

Kokerjuffers (Trichoptera)

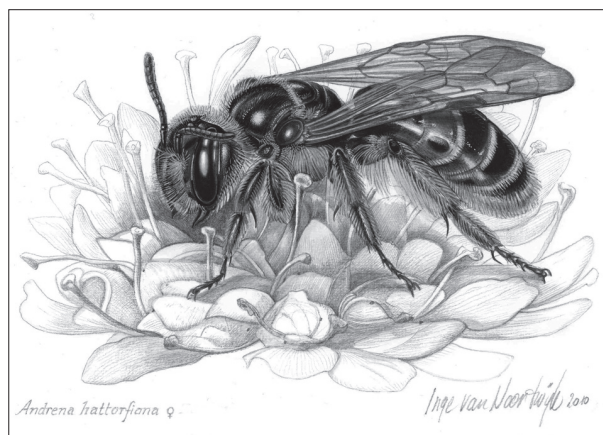
Databestand

Het waarnemingenbestand Trichoptera van EIS is onlangs met enkele flinke sprongen gegroeid. Eind februari 2012 werd het EIS-bestand aangevuld met data van het Waterschap Roer & Overmaas (>10.000 waarnemingen). Het totale EIS-bestand werd daarmee ongeveer 67.000 waarnemingen groot. Het is geschikt gemaakt voor opname in de DAET (Distribution Atlas European Trichoptera) en daarna opgestuurd aan de coördinator van het DAET-project, Peter Neu (maart 2012). Begin maart 2012 werd een dataset van ongeveer 2.000 Trichoptera-waarnemingen ontvangen van Waterdienst (met dank aan Mirjam Kuitert). Deze waarnemingen moeten nog gecontroleerd worden en zullen daarna worden opgenomen. De Belgische gegevens (>17.000 waarnemingen) werden eveneens doorgegeven voor opname in DAET.

Waarneming.nl en Waarnemingen.be

Beide websites zijn wat schietmotten betreft een belangrijke bron van waarnemingen. Zowel op Waarneming.nl als Waarnemingen.be konden de coördinatoren al zo'n 1000 waarnemingen valideren. Op beide sites zijn inmiddels alle voor onze landen bekende Trichoptera-soorten toegevoegd.

Voorbeeld van een microscopiefoto van een kokerjuffergenitaal (*Parachionia picicornis*).

Knautiabij *Andrena hattorfiana*. Tekening van Inge van Noortwijk voor het boek De Nederlandse bijen.

Veldwerk

In 2012 werd al veel veldwerk uitgevoerd. Er werd gericht naar schietmotten gezocht door te slepen langs de oeversvegetatie van wateren en er werd met licht gevangen. Dit jaar werden al enkele tientallen plekken onderzocht, van bronnen in Limburg (Helsbeek, Aalsbeek), rivieren en beken (Geul, Rode Beek) en vennen (ven Verkallen, Vlaamse Kempen) en verder Texel en Vlieland. Langs de Dinkel bij De Lutte werd in maart gericht gezocht naar de zeldzame *Brachycentrus subnubilus*. Ondanks het koude weer (9 graden!) vonden we rondvliegende exemplaren van deze prachtige soort. In maart werd langs de Rode Beek bij Vlodrop een mannetje van *Parachionia picicornis* gevonden, de eerste vondst in 45 jaar! Dirk Kruijt (Bureau Waardenburg) ving langs de Veluwezoom met licht en doet hierover in de binnenkort te verschijnen 'De Digitale Kokerjuffer' verslag. Bij Tienhoven vond Casper Zuyderzuy (Stichting Waterproef) de fraaie *Hagenella clathrata*. Deze soort was van oude waarnemingen in het Vechtplassengebied bekend maar was de laatste tientallen jaren alleen in Zuid- en Oost-Nederland gevonden. Ook in Wallonië werd op verschillende plaatsen uitgebreid gevangen (onder andere langs de Lesse en langs de Lomme). Zowel voor Nederland als België heeft dit nieuwe soorten opgeleverd. Maria Sanabria (Aquon, Instituut voor Wateronderzoek en Advies) ving aan de Geul bij Bunde het eerst Nederlandse exemplaar van *Ecclisopteryx dalecarlica*. Dat er nog steeds nieuwe soorten Trichoptera in Nederland te ontdekken zijn, is een aangename verrassing. Er werden ook twee nieuwe soorten gevonden voor de Belgische fauna: *Oxyethira simulans* en *Hydroptila tineoides*. Leuk was ook de vondst van tientallen *Psychomyia pusilla* bij Amsterdam. Deze typische rivierbewoner was hier zelfs de talrijkste soort en tevens nieuw voor de provincie Noord-Holland. Over verschillende van deze vondsten zal binnenkort in de nieuwsbrief 'De Digitale Kokerjuffer' verslag worden gedaan.

Entomologische Tabel

Het werk aan de Entomologische Tabel vordert. De determinatiesleutels zijn grotendeels klaar. Van zo'n 70 soorten zijn inmiddels stackfoto's gemaakt van de genitalia. Van meer dan 150 soorten werden al foto's gemaakt van de vleugels.

Belangrijkste knelpunt is nu het verzamelen van materiaal van sommige zeldzame soorten.

Subsidie

Voor het doen van veldwerk naar schietmotten in onze landen heeft Uyttenboogaart-Eliassen Stichting in mei wederom een subsidie verleend. Daarvoor zijn we natuurlijk dankbaar.

David Tempelman

Hooiwagens (Opiliones)

Het is tijd voor een korte terugblik nu ik besloten heb het coördinatorschap van de werkgroep in handen te geven van Jinze Noordijk. Na lang aan landpissebedden gewerkt te hebben, was ik eind jaren 1990 op zoek naar ‘iets nieuws’. Als je je op bodemfauna richt kom je vanzelf af en toe hooiwagens tegen. Ik stopte die in een buisje en probeerde ze dan op naam te brengen met de tabel van Spoek (1964, 1975). Dat leverde al gauw een nieuwe soort voor ons land op: *Platybunus pinetorum* (in 1998). Ook bleken verschillende soorten, zoals *Nemastoma dentigerum* en *N. bimaculatum*, veel algemener dan bekend was. Nieuwe dingen vinden werkt stimulerend, ik ging me verder verdiepen. In de volgende jaren vond ik meer nieuwe soorten: *Astrobunus laevipes* (2003), *Nelima sempronii* (2004), en *Nelima doriae* (2006). Inmiddels had ik het standaardwerk van Jochen Martens (1978) aangeschaft, waarmee vrijwel alle Midden-Europese hooiwagens gedetermineerd kunnen worden. Maar één soort (*Leiobunum* sp.), die ik in 2004 voor het eerst verzamelde, bleek er niet in opgenomen te zijn. Dit was aanleiding om met Jochen contact op te nemen. Het vormde de basis voor mijn connecties met buitenlandse specialisten. Intussen werkte ik aan een nieuwe hooiwagensleutel die in 2009 verscheen binnen de reeks Entomologische Tabellen. Het mag, vind ik, wel gezegd worden dat veel vooruitgang geboekt is. We zijn aanzienlijk meer over de hooiwagens in Nederland te weten gekomen en er is meer over gepubliceerd dan ooit. Dat is mede te danken aan trouwe ondersteuning van het EIS-bureau, de Naturalis-bibliotheek en publicatiemedia zoals Nederlandse Faunistische Mededelingen waarin nieuwe vondsten snel wereldkundig kunnen worden gemaakt. In nieuwsbrief Spined (spinnenwerkgroep) verschijnt – met dank aan redacteur Peter van Helsdingen – sinds enkele jaren een hooiwagenrubriek. En de website Waarneming.nl is de laatste jaren steeds belangrijker geworden.

Er is een databestand opgebouwd dat de basis gaat vormen voor een verspreidingsatlas waaraan Jinze en ondergetekende momenteel werken. Dat is een volgende flinke klus, want er zijn nog veel ‘witte’ gebieden in Nederland om te inventariseren. Nogal wat soorten lijken behoorlijk opportunistisch, terwijl ze tegelijkertijd vaak ontbreken op plekken waar je ze verwacht. Het interpreteren van de verspreidingsgegevens kan dus nog spannend worden. Hooiwagens reageren sterk op klimaatveranderingen, en Nederland vormt voor een aardig percentage soorten ‘areaalgrenzenland’. Ook dat maakt het werk aan de atlas relevant.

Die nieuwe *Leiobunum* is nog steeds ‘naamloos’! We weten nu wel dat de soort afkomstig is van het Iberisch Schiereiland of Noord-Afrika. Als alles goed gaat zal ik komende herfst, met ondersteuning van de Uyttenboogaart-Eliassen Stichting, een tweede verzamelreis naar Zuid-Spanje en Marokko maken met als doel zoveel mogelijk *Leiobunum*-soorten te vinden. Het materiaal zal o.a. voor een revisie van het genus ingezet worden.

Tijdens de eerste reis in 2010 zijn al zeker drie nieuwe soorten voor de wetenschap verzameld, die ik inmiddels beschreven en getekend heb. Op grond van de vondsten komende herfst, zal ik de mogelijkheden tot publicatie bezien.

Daarnaast heb ik de het afgelopen jaar veel tijd gestoken in het beschrijven van de zintuigen van *Dicranopalpus ramosus*. ‘Sensory biology’ is bij hooiwagens vrijwel onontgonnen terrein. Microscopisch onderzoek aan deze soort levert veel nieuwe gegevens op, die ik binnen afzienbare tijd hoop te kunnen publiceren.

Jinze Noordijk neemt nu de leiding van de werkgroep over. Daar ben ik erg blij mee. Zijn enthousiasme en werklust gaan zeker voor verrassingen zorgen.

Hay Wijnhoven

Sprinkhanen (Orthoptera)

Het eerste jaar van het project Nieuwe sprinkhanenatlas van Nederland was zeer succesvol met veel nieuwe waarnemingen en enkele echte bijzonderheden. Denk aan de herontdekking van het bosdoortje, veel extreem vroege waarnemingen en nieuwe vindplaatsen van de kleine groene sabelsprinkhaan en steppesprinkhaan. In totaal werden ruim 40.000 gegevens bijeengebracht.

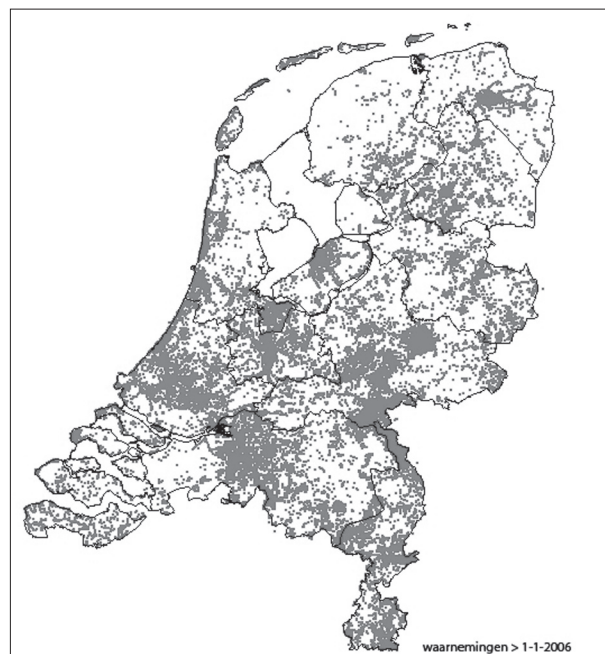
In 2012 ligt de nadruk op het invullen van de witte vlekken in de verspreiding. Deze liggen met name in de poldergebieden van Noord-Nederland, maar in elke provincie is nog nuttig werk te verrichten. Ook de excursies zijn dit jaar gericht op de witte gebieden:

zondag 8 juli: Friesland, de driehoek Franeker, Bolsward, Harlingen

zondag 15 juli: Achterhoek, de driehoek Doetinchem, Zelhem, Varsseveld

zondag 19 augustus: West-Brabant, de driehoek Bergen op Zoom, Roosendaal, Steenbergen

Kilometerhokken met sprinkhanenwaarnemingen uit de periode 2006-2011.

Wie een bijdrage wil leveren aan het opvullen van de witte vlekken of mee wil met de excursies, kan zich melden bij eis@ncbnaturalis.nl. Voor meer informatie zie: www.eis-nederland.nl/nieuwsbriefSprinkhanenatlas2011-2012-4.html.

Roy Kleukers & Ed Colijn

Kieuwpootkreeften (Branchiopoda)

Het verzamelen van waarnemingen gaat nog steeds door. Inmiddels zijn ruim 52.000 waarnemingen bijeen gebracht. In ieder geval zijn er nog niet verwerkte gegevens aanwezig bij Alterra, Naturalis, WMA en Het Hydrobiologisch Archief. Deze zullen dit en komend jaar worden bewerkt.

Grote branchiopoda

Het verschijnen van het overzichtsartikel over de grote Branchiopoda (Soesbergen 2011) heeft verschillende nieuwe waarnemingen opgeleverd. In Noord-Brabant blijkt *Lepidurus apus* ook nog gedurende de eerste decade van deze eeuw te zijn gesignaleerd en ze is ook dit jaar in de Geelders weer teruggevonden. Ook zijn na het verschijnen van het artikel veel meer gegevens over *Chirocephalus diaphanus* bekend geworden uit Limburg. Spectaculair was de ontdekking van een nieuwe vindplaats bij Zevenaar van deze soort door medewerkers van RAVON! In een gezamenlijk natuurbericht (16 mei 2012) is deze waarneming bekend gemaakt. Dit is de tweede populatie in de hele Benelux.

Nieuwe en zeldzame soorten

Het spitten in de literatuur en het verzamelen heeft leuke nieuwe waarnemingen opgeleverd. Zo blijkt *Eubosmina longicornis* te zijn gevonden in enkele plassen in Noord-Brabant (De Lint 1924, Redeke 1935) en in het Zuidlaardermeer (Havinga 1919). Deze ontbreken in eerdere overzichten (Dresscher 1976, Notenboom-Ram 1981, Soesbergen 2002, Soesbergen & Van de Sande 2009, Soesbergen 2010). Ook *Simocephalus congener*

blijkt al eerder te zijn aangetroffen (Creutzberg & Leentvaar 1969). In de Nederlandse provincie Bonaire komt het pekelkreeftje *Artemia franciscana* voor. Genetisch onderzoek geeft aan dat er in Europa naast *Chydorus sphaericus* nog een zuster-soort voorkomt (Belyaeva & Taylor 2009). Het verschil bij de vrouwtjes is dat *Chydorus sphaericus* één ei draagt in het ephippium en de andere soort twee. Vorig en dit jaar is op dit onderscheid gelet maar het is nog niet duidelijk of deze soort in Nederland voorkomt.

In de Hortus Botanicus van Leiden werd in de kassen in het bassin van de *Victoria amazonica* de warmteminnende watervlo *Dunhevedia crassa* aangetroffen (twee vrouwtjes waarvan één met eieren). Dit doet de vraag rijzen of er, net als bij de pissebedden, meer soorten in verwarmde kassen voorkomen. Andere nieuwe soorten die in ons land zijn aangetroffen zijn *Diaphanosoma orghadini*, *Disparalona hamata* en *Disparalona leei*.

Door Joost van de Sande werden in 2011 twee soorten die nog maar éénmaal en ongedocumenteerd bekend waren gevonden in de Weerribben: *Tretocephala ambigua* en *Bunops serri-caudata*. Interessant was verder een vondst van *Ilyocryptus cuneatus* in een ven op de Tongerense heide in Gelderland in maart van dit jaar.

Samenwerking

Naast het gezamenlijk uitbrengen van het Natuurbericht met RAVON was er meer samenwerking met derden. Op verzoek van de Waterdienst (RWS) werden determinaties gecontroleerd. Voor het Zoöplankton Overleg Nederland (ZON) werd de lijst met Nederlandse soorten (Cladocera) aangepast en de determinatieliteratuur in het Handboek Hydrobiologie (STOWA) beoordeeld op relevantie. De determinatietabel waar aan gewerkt wordt is aan de leden van het ZON toegestuurd met het verzoek commentaar te leveren op de bruikbaarheid. Ook heb ik mij opgegeven voor de Cladocera Interest Group uit Engeland.

Martin Soesbergen

Bureau EIS-Nederland

Bereikbaarheid bureau en medewerkers

Let op: de telefoonnummers zijn recent veranderd.

Bureau EIS-Nederland

071-5271023 / 071-5687670, eis@ncbnaturalis.nl

Ed Colijn (ma-do)

071-5273507, ed.colijn@ncbnaturalis.nl

Peter van Helsdingen (geen vaste dagen)

peter.vanhelsdingen@ncbnaturalis.nl

Vincent Kalkman (geen vaste dagen)

071-5271064, vincent.kalkman@ncbnaturalis.nl

Roy Kleukers (ma, di, do, vr)

071-5271065, roy.kleukers@ncbnaturalis.nl

Bram Koese (ma-vr)

071-5271064, bram.koese@ncbnaturalis.nl

Annemarie Kroon (vr)

071-5271023, annemarie.kroon@ncbnaturalis.nl

André van Loon (di, wo, (do))

071-5271023, andre.vanloon@ncbnaturalis.nl

Jinze Noordijk (ma, di)

071-5273507, jinze.noordijk@ncbnaturalis.nl

Menno Reemer (ma-wo)

071-5273506, menno.reemer@ncbnaturalis.nl

John Smit (ma-do)

071-5273506, john.smit@ncbnaturalis.nl

